

„Emlékezzetek róla, ha újra csatára keltek!”

TANULMÁNYOK
HERMANN RÓBERT
60. SZÜLETÉSNAJJA
TISZTELETÉRE

I.

© Anka László, B. Szabó János, Bagi Zoltán Péter, Bálint Ferenc, Balla Tibor,
Balogh Máté, Báthory Csaba, Bene János, Bertalan Péter, Ifj. Bertényi Iván,
Bertha Zoltán, Bognár Zalán, Czeglédi Sándor, Csibi Norbert, Csikány Tamás,
Csízy Katalin, Csorba György, Csorba László, Deák Ágnes, Dobszay Tamás,
Domokos György, Drócsa Izabella, Dubniczky Zsolt, Egyed Ákos, Erdődy Gábor,
Farkas Judit Antónia, Fodor Pál, Forgács Márton, Frazer-Imregh Monika, Gecsényi Lajos,
Germuska Pál, Gerő András Gulyás Adrienn, Hollósi Gábor, Horváth Csaba,
Horváth Emőke, Horváth Miklós, Illéshalmi Péter, Jankó Annamária, Kedves Gyula,
Kemény Krisztián, Kincses Katalin Mária, Kiss Dávid, Kiss Gábor, Kocsis Annamária,
Kovács István, Kozák-Kígyóssy Szabolcs, Krámlai Mihály, Kreutzer Andrea,
Kulcsár Viktor, Kurucz György, Nagy Mariann, Polgár Balázs, Szakály Sándor,
Szoleczky Emese, 2023

© HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum, 2023
© HM Zrínyi Nonprofit Kft. – Zrínyi Kiadó, 2023

All rights reserved. Minden jog fenntartva.

Szerkesztette
Medgyesy Zsófia és Pásztai László

A szerkesztésben közreműködött
Mészáros Kálmán, Sallay Gergely, Solymosi József, Závodi Szilvia

A borítót Szikits Péter fotójának felhasználásával tervezte
Szabó Emese

A hátsó borítón válogatás 1848–1849-es iratokból
(HM HIM Hadtörténelmi Levéltár 14/49, 23/447, 52/179;
Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára R 32 No 2790-1)

A kiadásért felel

Dr. Tölg László ezredes, a HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum parancsnoka
Kulcsár Gábor ügyvezető, HM Zrínyi Nonprofit Kft.
Dr. Hajdú Ferenc, a Zrínyi Kiadó vezetője

HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum
ISBN 978-963-519-015-7 Ö
ISBN 978-963-519-016-4

HM Zrínyi Nonprofit Kft. – Zrínyi Kiadó
ISBN 978-963-327-920-5 Ö
ISBN 978-963-327-921-2

TARTALOMJEGYZÉK

Köszöntő • hermannrobi hatvan (<i>Szakály Sándor</i>)	7
<i>Anka László</i> : A Honvédelemkém felállításának története a tápióbicskei csatatéren (1902–1910)	11
<i>B. Szabó János</i> : Levedi és Álmos „hosszú menetelésének” hátteréhez • A rugalmas elszakadás és erőgyűjtés ázsiai stratégiájának példái	19
<i>Bagi Zoltán Péter</i> : Tervezetek a győri végvidék költségeinek csökkentésére a 16. század végén	25
<i>Bálint Ferenc</i> : Az „oldenburgi vaskereszt” • A Frigyes Ágost Kereszt adományozásai a cs. és kir. 12. gyalogezred katonáinak 1917–1918-ban	35
<i>Balla Tibor</i> : Az Osztrák–Magyar Monarchia Ludovika Akadémiát végzett tábornokai	41
<i>Balogh Máté</i> : Adalékok a csákányi vár 17. századi építéstörténetéhez	49
<i>Báthory Csaba</i> : A lovag meséje • Rosenfeldi Pawlowsky Ede alezredes regényes élete	57
<i>Bene János</i> : „Hatos tüzér, csak annak élj, hogy nagy legyen egykor a te hazád!” • A Gábor Áron-tüzérek és az első Borbála-napok Nyíregyházán	65
<i>Bertalan Péter</i> : A hálózat csapdájában • Állambiztonság versus roma értelmiség	73
<i>ifj. Bertényi Iván</i> : Habsburg-hű hazafiság? • Tisza István aradi beszéde 1910. október 6-án	83
<i>Bertha Zoltán</i> : „Hazatérés idején” • Tamási Áron Észak-Erdély 1940-es visszacsatlásáról	99
<i>Bognár Zalán</i> : Az NKVD GUPVI székesfehérvári hadifogolytáborairól dióhéjban	107
<i>Czeplédi Sándor</i> : Hősök, példák, tanulságok • A történelemtanítás céljai Fáy András időskori műveiben	121
<i>Csibi Norbert – Nagy Mariann</i> : „A tudni-érdemes dolgok megmutatása” • Hatvany Lajos két programterve 1948-ban	133
<i>Csikány Tamás</i> : Vetter altábornagy körei	141
<i>Csúzy Katalin</i> : Iulianus Galliában Ammianus Marcellinus híradásai alapján	151
<i>Csorba György</i> : Tűzokádó sárkánygép, kábító lőszer, homokvető, aknamező, légi bombázás és Árpád tábora • Civil fegyverzetfejlesztési és stratégiai javaslatok az 1848–1849-es szabadságharc idején	161
<i>Csorba László</i> : „Pillantás a múltra és a jövőre” • Kossuth mint „mazzinista publicista” 1858–1859-ben	171
<i>Deák Ágnes</i> : Kell-e tartani az 1848-as forradalmárok családtagjaitól? • A Schmerling-provizórium politikusainak hadakozása a forradalom emlékével	187
<i>Dobszay Tamás</i> : Előszentesítés a gyakorlatban • A törvényhatóságok 1870. évi rendezési tervei az uralkodó előtt	197
<i>Domokos György</i> : Egy építési jelentés Győr erődítményeiről 1577-ből	209
<i>Drócsa Izabella</i> : Kivételes jogból köztörvény • A statárium alkalmazásának kérdései a Horthy-korszakban	221
<i>Dubniczky Zsolt</i> : Egy emlékmű, két változat • A Batthyány Lajos emlékére emelt örökmécses	231

<i>Egyed Ákos</i> : Erdővidéken történt 1848 novemberében és decemberében	241
<i>Erdődy Gábor</i> : A délnémet térség a <i>Pesti Hírlap</i> 1841. évi híradásaiban	247
<i>Farkas Judit Antónia</i> : Ed Sullivan, a magyarok szabadságtörekvésének amerikai szószólója a hidegháború éveiben	255
<i>Fodor Pál</i> : Egy prófétai ivadék a magyar végeken • Muszlim „nemesek” és a „szent háború” ethosza az Oszmán-török Birodalomban	267
<i>Forgács Márton</i> : Adalékok Ömer Lütfi pasa és a magyarok kapcsolatához	277
<i>Frazer-Imregb Monika</i> : Részvét vagy irónia? • Angelo Poliziano vigaszlevele Gioviano Pontanóhoz Ferrante király halála alkalmával	285
<i>Gecsényi Lajos</i> : Egy konzervatív politikus az emigrációban • Teleki Béla gróf a Magyar Nemzeti Bizottmányról	295
<i>Germuska Pál</i> : A szovjet csapatok magyarországi tartózkodásának okmányai.	307
<i>Gerő András</i> : Két trónörökös a Monarchia átalakításáról	321
<i>Gulyás Adrienn</i> : „Görgei táborának egy szép virága!” • Adalékok Lebstück Mária, a leghíresebb magyar honvédnő életéhez	331
<i>Hollósi Gábor</i> : A Szent Korona-tanról	339
<i>Horváth Csaba</i> : Ellenforradalom a Ludovikán	347
<i>Horváth Emőke</i> : A chilei gazdaság sajátosságai az 1870 és 1914 közötti években	367
<i>Horváth Miklós</i> : 1956 – a nemzet őrségének megalakulása és fontosabb jellemzői	377
<i>Illésfalvi Péter</i> : A Huszton állomásozó 24. határvadász-zászlóalj 1939-ben	385
<i>Jankó Annamária</i> : Az Erdélyi Nagyfejedelemség kataszteri és katonai térképezése a 19. században	395
<i>Kedves Gyula</i> : Görgei pisztolya az egykori Aradi Ereklýmúzeumból • Egy tárgyi emlék az oroszokkal való tárgyalási kísérletből	405
<i>Kemény Krisztián</i> : Az alsóturcsesi ütközet (1849. január 16–17.)	415
<i>Kincses Katalin Mária</i> : Szalay László a Rákóczi-szabadságharcról	429
<i>Kiss Dávid</i> : Vörös János 1945–1946-os tevékenysége	443
<i>Kiss Gábor</i> : Népfelkelő-hadtápszászlóaljok szervezése a m. kir. Honvédségben az I. világháború idején	451
<i>Kocsis Annamária</i> : „Azzal nem boszorkány, ha valamit egy kicsint tud” • Egy 18. századi boszorkányvád értelmezése	461
<i>Kovács István</i> : Egy 1849-es lengyel légionista helytállása • Jan Aleksander Fredro festményen megörökített hőstette	471
<i>Kozák-Kigyóssy Szabolcs</i> : „A the barathod” – A pajzsgyártó mesterség elfeledett eszközei	479
<i>Krámlí Mihály</i> : Egy krumpliszák és pár zsák cukor • Hétköznapi bosszúságok az első világháborúból	493
<i>Kreutzer Andrea – Szoleczky Emese</i> : „Sokra sír, sokra vak börtön borul” • Egy josefstadti fogolynévsor a Hadimúzeum gyűjteményéből	501
<i>Kulcsár Viktor – Polgár Balázs</i> : Terepi kutatások az 1849. évi tápióbicskei és váci ütközetek helyszínén	521
<i>Kurucz György</i> : Haditörvényszéki eljárás gróf Festetics György alezredes ellen 1790-ben	531

„AZZAL NEM BOSZORKÁNY, HA VALAMIT EGY KICSINT TUD”

Egy 18. századi boszorkányvád értelmezése

Az élet ritmusa és az azonos térben zajló mindennapok összekötötték a kora újkori embereket, létrejött egy bonyolult kapcsolati rendszer. A településszerkezet-től, a lakóhely adottságaitól függően alakult a szomszédság közelsége. Az emberi kíváncsiság velejárója, hogy mindenről szeret tudni, majd a látottakról, hallottakról beszámolni azoknak, akikkel találkozik. Ezt az információéhséget próbálták csillapítani azzal, hogy bejártak egymás házába, és megosztották egymással a mindennapi életük történéseit, a híreket.¹

Az emberek megvágódtak, kikkel kívántak a szomszédságon belül és azon kívül is érintkezni. Ide tartozott az is, hogy kitől kértek vagy fogadtak el segítséget, kölcsönt, kit ajándékoztak meg. A visszautasításból probléma és akár súlyos következmények is adódhattak.² Az egymás közelében élésnek ugyanis megke-rülhetetlen velejárója a feszültség, a konfliktus kialakulása. A boszorkányperек során felvett tanúvallomások nagy részéből kissejlenek a hétköznapi együttélés nehézségei, a rossz szomszédi viszony.

A boszorkányvádak hátterében a közösségen belül jelentkező konfliktusok húzódtak meg, ezért a közösség és az egyén viszonyának vizsgálata magyarázatot adhat a boszorkányképzetek kialakulására és annak továbbélésére. Pócs Éva szerint: „A boszorkányság fogalma Magyarországon és Délkelet-Európában elsősorban ártó varázslat, rontás feltételezését jelenti.”³ A boszorkányfogalom összetettsége miatt szinte bárki boszorkányság vádja alá kerülhetett. A boszorkányvád előzménye leggyakrabban abban állt, hogy a boszorkány és áldozata között korábban előfordult egy konfliktushelyzet, amit utólag a károsult kapcsolatba hozott az őt ért károssal.⁴

¹ *Péter Katalin*: Házasság a régi Magyarországon, 16–17. század. Budapest, 2008. (A továbbiakban: *Péter* 2008.) 110., 114–115. o.

² Uo. 115–116. o.

³ *Pócs Éva*: Szócikkek egy mágiaenciklopédiához. *Ethnographia*, 115. (2004) 1. sz. 1–46. o. (A továbbiakban: *Pócs* 2004.) 15. o.

⁴ *Pócs Éva*: Maleficium-narratívok – konfliktusok – boszorkánytípusok. (Sopron vármegye, 1529–1768.) In: Népi kultúra – népi társadalom. (A Magyar Tudományos Akadémia Néprajzi Kutatóintézetének évkönyve XVIII.) Szerk. *Szilágyi Miklós*. Budapest, 1995. 14–15. o.

A helyi közösségekre jellemző, hogy folyamatosan szemmel tartották egymás egészségbéli állapotát is. Ha valaki bármilyen elváltozás, betegség tüneteit észlelte magán, elsősorban a családtagok és a közvetlen szomszédok segítettek a kór meghatározásában és annak kezelésében. A szomszédságon belül állandóan el látták egymást tanácsokkal a kezeléseket, a gyógymódokat vagy a gyógyhatású készítményeket illetően. Amennyiben ezek a betegségek drasztikus lefolyásúak voltak, vagy éppenséggel hosszan elhúzódtak, akkor annak okát a korabeli emberek gyakran a boszorkányrontásban találták meg. A gyanú alapjául szolgáló kórképhez kellett azonban a boszorkányvádaskodást megteremtő környezet. A következőkben egy ilyen „rontás esetet” ismertetek, amely egy Szabolcs vármegyei csordásné és gazdasszonya közötti vitás helyzetből boszorkányváddá nőtte ki magát.

A prügyi⁵ Tóth Gergely felesége ellen boszorkányság vádjával indult eljárás. Az asszonnyal szemben felhozott vád dióhéjban a következő: férje és maga is ételt kért gazdasszonyától, András Jánosnétól, aki igyekezett eleget tenni a kéréseknek, mivel azonban gyermekágyas asszony volt, nem tudott minden kívánalmat teljesíteni. Ebből a két asszony között nézeteltérés támadt, s ezt követően Andrásiné gyermekének állapota romlani kezdett, az édesanya ugyanis nem tudta szoptatni a csecsemőt.

Andrásinéknak a gyermek állapota miatt Tóth Gergelynére volt „minden gyanúsága” az azt megelőző vitájuk miatt. A helység hadnagyának közreműködésével felszólították az asszonyt, hogy gyógyítsa meg a gyermeket, máskülönben a kisvárdai tömlöcbe záratják. A fenyegetés hatására a csordásné elment gazdasszonyához és maga szoptatta meg a gyermeket. A kisdud étvágya ideiglenesen helyreállt, majd, amikor újra elhívták, hogy segítsen a gyermekben, azt javasolta, főzzenek sárga rózsát, és abban fürdessék a csecsemőt. Az édesanya megfogadta a csordásné tanácsát, a fürdő azonban nem használt semmit, a gyermek állapota nem javult.

A boszorkányvád miatt megindult eljárás során a tanúvallomásokat 1746. október 8-án, Prügyön rögzítették Szabolcs vármegye szolgabírája, Hadas Ferenc és a vármegye esküdtje, Jármay Ferenc jelenlétében.⁶ A tanúkhöz intézett kérdések egyrészt Tóth Gergelyné előéletére irányultak, másrészt ördögi mestersege iránt érdeklődtek. A vallomást tevők között volt maga András János, a felesége,

⁵ Prügy Szabolcs vármegyei település a Dadai járásban, ma Borsod-Abaúj-Zemplén vármegyéhez tartozik.

⁶ Lásd a forrásközlést alább. Az irat lelőhelye: Magyar Nemzeti Levéltár Szabolcs-Szatmár-Bereg Vármegyei Levéltára (MNL SzSzBVL), Megyei Törvényhatóságok, Szabolcs vármegye nemesi közgyűlésének iratai, Közgyűlési iratok (IV. A. 1. b.) Fasc. 47. №. 253. 1746. Az irat külzetén korabeli tárgyszó: Malefactor [gonosztevő].

valamint az anyósa. A rajtuk kívül meghallgatott további öt tanú természetesen értesült az Andrásinét ért sérelmekről.

Az egyik tanú vallomásaiban a hallottakon kívül azt állította, hogy a csordásné tavasszal földben telelt fokhagymát szedett, és azt egyéb növényekkel összefőzve, abban tejesfazekakat forrázott. A fokhagyma a hódoltság kora óta ismert fűszernövényünk. Lippay János 1664-ben megjelent *Posoni kert* című művében hosszasan ismerteti a fokhagyma tulajdonságait, természeti lehetőségeit és felhasználhatóságát: „A fokhagymának igen sok haszna és orvossága vagyon” – írja, majd néhány sorral lejjebb így folytatja: „Ha a fokhagymát tejbe megfőzik, és azt adják a gilisztás gyermekeknek (s akiket ezen férgek miatt a nehézség bánt), meginná, elúzi azt.”⁷ A modern tudomány bebizonyította, hogy a fokhagyma erős baktériumölő, gyulladáscsökkentő és fertőtlenítő hatásának köszönhetően természetes antibiotikum, ebből fakadóan sokoldalúan felhasználható, mind betegség megelőzésére, mind kezelésére alkalmas (gyógy)növényünk. Feltehetően a csordásnének is kisgyermek lehetett, hiszen gazdasszonya gyermekét is tudta szoptatni. A *Posoni kert*-ből idézett részlet alapján valószínű, hogy a csordásné saját gyermekének készíthetett fokhagymás tejet féreghajtás céljából.

Az említett tanú továbbá azt is látta, hogy Tóthné vajköpülés előtt egy kést dugott a köpülőbe és sót is vetett a vajba, úgy látott neki a köpülésnek. A csordásné másik, ördögi mesterségnek titulált cselekvése beleillett a korszak mindennapi babonásságába, ugyanis a kora újkorban a vallásos és a mágikus rítusoknak is megvoltak a mindennapokban gyakorolt formái. A különféle mágikus cselekvések a közösségek mindennapi életében fontos szerepet töltek be. Térségünkben az eljárások ideje megegyező volt, de a véghezvitel módja, formája helyi sajátosságokkal egészült ki. A jó termés és az állatok termékenységének biztosítása érdekében elvégzendő munkálatokhoz naptári dátumok, jeles napok kötődtek. Ugyancsak mágikus rítusok, ráolvasások kíséretében végezték a gazdálkodási és háztartási műveleteket. Ezek között megkülönböztettek kockázatosabb kimenetelű eljárásokat, például a kenyérsütést vagy a vajköpülést.⁸ A vajkészítéshez és magához a vajhoz is sok hiedelem és mágikus cselekmény fűződik. A köpülés sikerességét olyan kísérő mozzanatokhoz kötötték, mint a köpülőedények gyógyfüvekkel való füstölése, forrázása, a köpülő alá fészű vagy pénz helyezése, illetve az abroncsba kés szúrása, ritkábban só használata.

A csordásné tehát az „általánosságban bevett” hiedelmek, a korszak babonássága által „előírtak” szerint cselekedett annak érdekében, hogy munkája, fáradozása meghozza eredményét. A fentiekben vázoltak alapján látható tehát, hogy

⁷ Lippay János: *Posoni kert*. Nagyszombat, 1664. 137. o.

⁸ *Pócs* 2004. 12. o.

miben rejlett valójában a megvádolt Tóth Gergelyné ördögi mestersége. Boszorkányossága a növények hasznának ismeretében és a mindennapokban mások által is alkalmazott mágiikus eljárás követésében nyilvánult meg. Az ügyben meghallgatott tanúk egyike arról számolt be, hogy hallotta, amint Tóth Gergely a felesége védelmére kelt, és mondta másoknak: „azzal nem boszorkány, ha valamit egy kicsint tud”⁹

FORRÁSKÖZLÉS

Mi, alább meg irt T[ekin]t[e]tes Nemes Szabolcs Varmegy[éne]k substitutus Szolga Birája es adjungalt Jurassora recognoscallyuk p[rae]sentibus, hogy jötünk ide Pthrügy nevü helységben p[rae]jatingalt Nemes V[árme]gye generalis Exmissioja mellett Loco Die et Anno infra notat[is] a subinseralt Deutrale punctumok[na]k tenorához képest peragaltuk ez következő Magistratualis Inquisitiót.

De eo Utrum¹⁰

1mo Tudgya e Láttae? avvagy hallotta e? a Tanu, hogy a midón András Jánosnál a Csordás rend szerint enni járt, akkor a Csordás maga megmondotta, hogy néki Szilva Cziberét¹¹ főzzenek, a mint is meg főzték Vacsorára, de rea nem ment, más napon is ottan állott, harmad napján oda ment a Csordásnak Felesége a Vacsoráért, kére kenyeret es szilvát, András Jánosné mondotta: nem mehetek, lattya K[e]gy[elme]d, hogy beteg vagyok es nincsen kit küldenem a kertben.

2do Tudgya e a Tanu, hogy András Jánosne gyermeke meg romlott, hogy az edes Anna csecsit el nem vette, s: nem szopta, de a masokét el vette, s: meg is szopta.

3mo Tudgya e a Tanu, hogy minekutánna András János ezen maga gyermekének illy meg romlását nem szenvedhette, panaszképpen kentelenített ki mondani T[e]k[in]t[e]tes Dobozi Mihály Uram[na]k, es az helység Hadnagyát hivatta, es reá parancsolt az Ur, hogy magához hívassa a Csordásnet es meg

⁹ Az alább betűhív átiratban közreadott tanúkihallgatási jegyzőkönyvben. A jegyzőkönyv szövegében a központozást igyekeztünk az értelemező igazítani.

¹⁰ Mi, alább megírt Tekintetes nemes Szabolcs vármegyének helyettes szolgabirája és mellé adott esküdte a jelen írással elismerjük, hogy jöttünk ide Prügy nevü helységbe az előbb említett nemes vármegye általános kiküldetése mellett, az alább megírt helyen, napon és évben az alább betoldott kérdőpontok tartalmához képest lefolytattuk ez[en] következő hatósági vallatást. Kérdőpontok.

¹¹ Érett szilvából főzött, üvegben télire eltett leves eledel. A magyar nyelv értelmező szótára 6. k. Sz–Ty. Szerk. *Bárczi Géza – Országk László*. Budapest, 1962. 278. o.

fenyicse azon meg romlott gyermekecske eránt, hogy helyre állicsa, mert ha nem, Kisvardába küldik.

4ta Tudgya e a Tanú, az után a Csordásne oda ment András Jánosnenál meg szoptatván a kisgyermeket, de akkor is az Anyaet el nem vette, hanem az Anya ölében levén a gyermek, a Csordásne hozzá hajlott, ugy vette el az Anya csecsit.

5ta Ezen Csordásnéhoz a Tanu mit latott, hallott boszorkány vagyis ördögi mestersége felöl, miulta Pthrugyön lakik circumstantialiter¹² vallya megh.

6ta Kit tud ezen dologban jo Tanunak lenni.

Prima Testis Catharina Lada consors Joannis András incola Pthrugyiens[is] Ann[orum] cir[citer] 24 jur[ata] exam[inata] ad 1^{mum} 2^{dum}¹³ Ennekelötte egy hetel, tudgya világossan ezen Tanu, hogy az Hellység Csordás e Fatenshez¹⁴ járt enni rend szerint, es a Fatens[ne]k meg parancsolta, hogy estvére Szilva Cziberet fozzön nekie Vacsorára, a Fatens meg főzte, de reá nem ment, más nap is ott állott, az után harmad nap mulva, a Thot Gergelly Csordás Felesege e Tanuhoz ment, és tülle a Vacsoráért Kenyeret kért es Szilvát, vagy pedig fozzön neki, de az Fatens gyermek ágyban fekvén, a kertben nem tudott kit küldeni Szilváért, mivel maga nem mehetett, ugy e Fatens házában osztán csak járt, költ, es serikalt,¹⁵ végtére le ült a gyermek agyas asszony ágya melle, ottan ültében mondotta a Deutralis¹⁶ Csordásne, no meg kell lenni, nekie csak adni kell valamit, hogy akkor osztán semmit nem adhatott e Fatens a Csordasnenak, el ment; es mindgyarást a gyermeke e Tanunak a Csordasne elmenetelivel meg romlott ugy, hogy az édes Anya csecsit el nem vette, de a más Aszony emberek csecsit elvette, es meg is szopta; ad 3^{tium} azt is tudgya ezen Tanu, hogy mikor latta e Fatens férje gyermekének ilyen meg rontását, el ment es meg panaszolta az Ur T[ekin]t[e]tes Dobozi Mihály Ur[amna]k, és az Ur a Hellység Biráit hivatta, nekik meg parancsolta, hogy a Deutralis Csordásné maga házához hivassa fel mindgyart es fenyicse meg, hogy KisVárdáb[a] küldik, ha a gyermeket helyre nem állitya, ugy a Birák fel hivatták a Csordásné, meg ijjesztették, hogy a gyermeket állicsa helyre, mert ha nem, KisVárdáb[a] mégyen, a Csordásné azal el bocsátották, elment e Fatens házához, maga meg szoptatta a gyermeket, a Fatens is próbálta, mint édes Anynyáét el vette akkor, az után a Deutralis Csordásne el menetelivel csak sirt, rit a gyermek, e Fatens szoptatta volna, de el nem vette a csecsit. Hivatta megint

¹² Részletességgel.

¹³ Első tanú András János felesége, Lada Katalin, prügylakos, körülbelül 24 esztendő, megeskettettvén vallja az első és második [kérdőpont]ra.

¹⁴ Tanúhoz.

¹⁵ Értsd: dologtalanul járkált.

¹⁶ Vizsgálat alatt lévő.

a Tanu a Csordásné, oda érkezésével e Tanunak ad egyszem Szilvát, hogy egye meg, azt meg éven megint mindgyárt el vette a bal csecsit, de következő étzákára kelven, ad 4^{tum} ismet meg ujjította a nyavajat mind magán e Fátensen, s: mind a gyermekek, úgy hogy ha meg fogták a gyermeket, minden csontya recsegett, ropogott a belső résziben, nem különben magának is e Fatens[ne]k, a gyermek Annjának, mint hiti után mondgya; ad 5^{tum} a Tanu az után hívta a Csordásné fület szedni es meg ütötte magát, azt mondotta: eb serikallyék, nem vagyok en bold, hanem Commendalt¹⁷ kerti sarga rosát, hogy főzzenek fürdőt, azt is főztek, s: meg fűrésztötték a gyermeket benne, de nem használt semmit.

Secunda Testis Sophia Szabo consors Joannis Lada Ann[orum] cir[citer] 50 jur[a-ta] exa[minata] ad 1^{mum} 2^{dum}¹⁸ Ennek előtte egy hettel tudgy [sic!] világosan a Tanu, hogy a Hellység Csordás, Thot Gergély [sic!] e Fatens veihez, Andrasi Jánoshoz járt enni, es e Fatens Leányának a Csordas meg parancsolta, hogy neki Szilva Cziberét főzön neki [sic!] vacsorára, tudgy [sic!] meg is főztek, de rea nem ment, mas nap is ott állott, harmad nap mulva Csordás Thot Gergely Felesege e Fatens gyermek ágyas Leanyához ment a Vacsoraert, Kenyeret es Szilvát kért, vagy pedig főzön neki, de hogy beteg lévén a Fatens Leánya, Szilvaért a kertben nem mehetett, mast pedig nem volt kit küldeni, úgy a Fatens Leánya hazaban csak járt, költ, serikalt, végtére le ült a gyermek ágyas Aszony agya [sic!] melle, ottan ülteb[en] azt mondgya a Csordásné, no meg kell lenni csak, adni kell valamit, hogy akkor nem adhatott a Fatens Leanya neki semmit, el ment, a gyermeke e Tanu Leanyanak, Andrasi Janosnenak, mindgyart meg romlott úgy, hogy az edes Anya csecsit el nem vette, de a más Aszony emberekét el vette, s: meg is szopta; ad 3^{tium} azt is tudgya ezen Tanu, hogy mikor latta a Fatens Veji, Andrasi János maga gyermekének ilyen meg romlását, el ment T[ekin]t[e] tes Dobozi Mihály Ur[am]hoz es meg panasolta gyermeke dolgát, úgy az Ur hivatta a helység Birait, es meg parancsolta, hogy a Deutris Csordásné hívassák magok eleiben, a mint is fel hívták, es meg fenytették, hogy e Fatens Leanya gyermekét helyre allicsa, mert ha nem, Kisvardaban küldik, azzal a Csordasné el ment, es a gyermeket meg szoptatta, a Fatens Leányanak is a csecsit akkoron el vette, s: meg is szopta, el menetelivel a Csordásné megint sirt, rit a gyermek, Andrasi Janosne mint édes Anya probalta szoptatni, de a csecsit el nem vette, úgy nem tudtak velle mit tenni, hanem hívták megint a Csordásné, érkezésével egy szem Szilvát adott a Tanu Leányanak, Andrasi Janosnenak, hogy egye

¹⁷ Javasolt.

¹⁸ Második tanú Szabó Zsófia, Lada János felesége, körülbelül 50 esztendő, megeskettetésén vallja az első és második [kérdőpont]ra.

meg, azt meg évén mindgyárást el vette a bal csecsit az Anyának; ad 4^{tum} azt is tudgya ezen Fatens, hogy más napra kelvén ismet a Deutralis Csordasne e Fatens Leanyához ment, a gyermeket meg szoptatta, azzal elment onnet, azonnal olly roszzsul lett a Fatens Leanya, Andrasi Janosne, hogy a házában be nem mehetett, hanem e Fatens mint édes Anna vitte be a házban, ugyan csak harmadik nap is a Csordásne meg szoptatta a gyermeket, de az Anna csecsit akkor sem vette el mind addig, miglen edgyer¹⁹ a mint a gyermek az Anna öliben volt, a Csordásne hozza hajlott, mit csinált neki, mit nem, akkor mindgyárt az édes Anna csecsit el vette es meg is szopta; ad 5^{tum} azt is vallya e Tanu, hogy a Leányat, Andrási Janosnet hivta a Csordasne füvet szedni, midön már mentek volna, magat meg utötte, es mondotta, eb serikallyek, nem vagyok bolond, hanem Commendalt Kerti sárğa rosát fozzenek förödönek, azt is meg próbálták, de az sem hasznalt a gyermek[ne]k; ad 6^{tum} nihil.²⁰

Tertia Testis Catharina Bereczki consors Stephani Nagy Ann[orum] cir[citer] 40 jur[ata] exam[inata] ad 1^{mum} 2^{dum} 3^{tium} 4^{tum} nihil; ad 5^{tum}²¹ Ezen Tanuhoz hozza ment a Deutralis Thot Gergelly Csordás Felesege kenyér kerni, es melle valot is kert, de e Fatens nem tudott a kenyér melle semmit adni, hanem a beszélgetés között mondgya a Fatens e Csordasnenak, hogy fejek ket tehenet, de en csepp vajat sem tudnek adni, kire felelt a Deutralis Csordásne, lám ez meg, mutatott a hazban egy fel gönczi hordot, csinaltam annyit, hogy tele lenne ezen fel gönczi hordo vélle, holott pedig ennekem a heti téjért buzát es pénzt adnak sok helyyen, a Csordásnenak az Uratulis ezen Fatens hallotta, hogy a Thot Aszony azzal nem boszorkány, ha valamit egy kicsint tud; ad 5^{tum} [sic] 6^{tum} nihil.

Qyarta Testis Catharina Magyar relic[ta] vid[ua] Pauli Polgar Ann[orum] cir[citer] 40 jur[ata] exam[inata] ad 1^{mum}²² Hallotta a Csordastul magatul, hogy midön Andrasi Janosnal jart rend szerint enni es reggel meg parancsolta a Csordás Andrási Janosnenak, hogy neki Szilva Cziberét főzzön; ad 2^{dum} Trincsinyi Pandatul²³ hallotta e Tanu, hogy az Andrási Janosne gyermeke meg romlott, vagy is meg rontották, mert az édes Anna csecsit el nem vette es nem szopta, de a masoket elveszi es meg is szopja, nem külömben a Deutralis Csordásnetul hallotta,

¹⁹ Értsd: egyszer.

²⁰ Hatod ízben semmi.

²¹ Harmadik tanú Bereczki Katalin, Nagy István felesége, körülbelül 40 esztendő, megeskettvén, az első, második, harmadik és negyedik [kérdőpont]ra semmit sem vall; az ötödikre...

²² Negyedik tanú Magyar Katalin, Polgár Péter hátrahagyott özvegye, körülbelül 40 esztendő, megeskettvén, vallja az első [kérdőpont]ra.

²³ A Panda az Anna női név általánosan elterjedt becéző alakja. Becenévként és önálló keresztnévként egyaránt használhatták.

hogy volt András Jánosnál es azt mondotta, el veszi már az Anya csecsit; ad 3^{tium} Jol tudgya e Tanu, hogy András János ezen maga gyermekének ilyen meg romlását nem szenvedhette, hanem ment az Ur T[ekin]t[e]tes Dobozi Mihály Uramhoz, es az Urnak panasza keppen meg beszelt, ezt meg ertvén a titulalt Ur hivatta a Helységbéli Hadnagyot, es rea parancsolt, hogy az maga házához hivassa a Csordasnet es fenycse meg, hogy azon meg romlott gyermeket elebbe-ni állapottyára hozza, mert hanem, KisVárdáb[a] küldik, ezt pedig a Deutralis Csordasnetul is hallotta, hogy Vardaval fenyegetik, ugy osztán a gyermekhez el is ment, azt mondotta, mar el veszi a gyermek az Anya csecsit, de teje nincsen, azért nem akarja elvenni; ad 4^{tum} nihil; ad 5^{tum} Tudgya, hogy tavaszal meg szedte a foghagymát [sic!] a ki a földben telelt, es egyebeket is főzött azon hagymával, de nem tudgya, mi lehetett a többi, s: azal forrozta a tejes fazekakat, azt is latta e Tanu, hogy amidön köpülni akart vajnak valot, egy kest a köpüllöben dugott, sot is vetett belé, ugy köpülte az után; ad 6^{tum} nihil.

Quinta Testis Catharina Szász vidua relic[ta] Johan[nis] Trincsinyi Ann[orum] cir[citer] 56. jur[ata] exa[minata] ad 1^{mum} nihil,²⁴ ad 2^{dum} 3^{tium} Hallotta ezen Tanu Lada Janosnétul, András Jánosne Annyatul panaszkeppen, hogy mondotta, ihon meg rontották a Leanyom[na]k azt a kicsin gyermekét, es minden gyanusag vagon a Deutralis Csordásnera, mert miolta a Leanyomhoz jár, nem veszi el a gyermek az Anya csecsit, a masoket pedig el veszi; ad 6^{tum} nihil.

Sexta Testis Anna Trincsinyi consors Andr[ae] Pap An[norum] cir[citer] 27 jur[ata] ex[aminata] ad 1^{mum} 2^{dum}²⁵ Hallotta a Tanu, hogy a Deutralis háznál ottan létében jelen volt a Csordásne mikor meg ket hetes volt a gyermek, es a gyermeket is latta, hogy alig volt es tehen téjjel itatta az édes Anya, alig riha-tott, fonnyatt volt szegény, mert el nem vette az Anya csecsit; azt is mondgya e Fatens, hogy azon kis gyermek mikor ket hetes volt, ugy ki szopta az Anya csecsibül a tejet, hogy a kemeny szopása miatt az Annyának ki esett a könyü a szemebül, anakutanna pedig el nem vette a csecsét, ez erant pedig mind Apja-nak es Annyának tsak egyedül a Csordásnera volt, vagon mais minden gyanusa-gok, hogy tulajdon eő rontotta meg a gyermeket; ad 3^{tium} et reliqua nihil.²⁶

²⁴ Ötödik tanú Szász Katalin, Trincsinyi János hátrahagyott özvegye, körülbelül 56 esztendő, megeskettvén, az első [kérdőpont]ra semmit sem vall.

²⁵ Hatodik tanú Trincsinyi Anna, Pap András felesége, körülbelül 27 esztendő, megeskettvén vallja az első és második [kérdőpont]ra.

²⁶ A harmadikra és a többire [tudniillik a kérdőpontok]ra semmit.

Septima Testis Elisabetha Kassai consors Andr[ea]e Josa Ann[orum] cir[citer] 30 jur[ata] exam[inata] ad 1^{mum} 2^{dum} 3^{tium}²⁷ Hallotta a Tanu Andrasi Janosnetul, hogy a kis gyermeke leteletül fogva mindeltig, csak nem két hetig, azt már jól tudgya, hogy az edes Anna csecsit el nem vette, de ezen fatensét el vette es szoptatta is egy nehanyszor, ugyan ekkor e Tanu probalta, az Anna csecsit a szajaba dugta erővel, de a kis gyermek meg a fejétis más fele hajtotta tölle, ugy ez után e Fatens a gyermeket el kerte, mondván: adgya meg ide, Kend, komam asszony, es magához vévén, csecsivel meg kinalta, azt mindgyárt el vette s: meg is szopta akkor is; ad 4^{tum} azt is vallya ezen Fatens, hogy annak utánna ismet kerdi e Tanu a gyermek Annját, a mikor a Deutralis Csordásne ott volt es a Tanuis látta, hogy haza fele ment onnét, hat mitt csinál a kicsiny, komam asszony? – kire felel a gyermek Anna: csak sir, azt is mondá a Fatens[ne]k a gyermek Anna, itten volt most a Csordasne s: kertem, hogy szoptassa meg a gyermeket, ha egy aranyat adnék neki, nem szoptatna meg, hanem valami füvet Commendalt neki, de azt is nem mutatta meg, hanem azt mondotta: ugyan bolond vagyok en, hogy itt járok, de ugyan megis ad 5^{tum} Kerti nagy rosát Commendalt, hogy abban förösze meg a gyermeket, aztis kerdi e Fatens a gyermek Annjátul: hat el veszi e mar a csecset a gyermek? – kire felelt a gyermek Anna: el veszi, de csak a felét, de már tejem nincsen; ad 6^{tum} nihil.

Octavus Testis Johannes Andrasi Incola Pthrugyien[is] Ann[orum] cir[citer] 40 jur[atus] exam[inatus] ad 1^{mum}²⁸ Tudgya bizonyossan e Fatens, hogy rend szerint a mikor a fatenshez került enni, maga meg parancsolta a Csordás reggel, hogy neki Szilva Cziberét fozzenek Vacsorára, a mint is meg fözték, de rea nem ment, más napig is ott allott, harmad napján e Fatens Felesegehez ment a Deutralis Csordasne a Vacsoraert, kenyeret es szilvát kért, s: mondotta a felesége e Fatens[ne]k: nem mehetek magam, lattya kend, es nincsen kit küldennem a kertben; ad 2^{dum} Jol tudgya a Fatens, mint hogy maga gyermekén történt a dolog, azért tudgya születesetül fogva, hogy a gyermek az Anna csecsit mas fél hetig szopta, es olly szopos volt, mint akar melly gyermek, azután meg romlott, s: meg rontása viget ezen Deutralis Thot Gergelly Csordas Feleségére volt minden gyanuság, es egyebre nincsenis, hogy eö rontotta meg, hogy az edes Anna csecsit el nem vészi es meg nem szopja, de a masoket el veszi es meg is szopja; ad 3^{tium} azt is tudgya, mivel maga ezen Fatens gyermekének illy meg romlását keservessen szemlelte, erre nezve ment az Urhoz, T[ekin]t[e]tes

²⁷ Hetedik tanú Kassai Erzsébet, Josa András felesége, körülbelül 30 esztendő, megeskettetésén, vallja az első, második és harmadik [kérdőpont]ra.

²⁸ Nyolcadik tanú András János, prügylakos, körülbelül 40 esztendő, megeskettetésén, vallja az első [kérdőpont]ra.

Dobozy Mihály Ur[a]mhoz, es gyermekének meg romlását ki jelentette, ugy osztán az Ur hivatta a helység Hadnagyát es rea parancsolt, hogy eliben hivassa mindgyart a Deutralis Csordásnet es Fenyitse meg azzal, hogy Kisvardab[a] küldik, ha a gyermeket helyre nem állította, ad 4^{tum} azt is valya ezen Fatens, hogy a midön kenyeret járt kerni a faluban, meg latta a Fatens Felesege, es mon-dotta: a hon jár az a Csordásne, hijják be, talán meg szoptattya a gyermeket, akkor bé jött, es kérte a Fatens felesége, hogy szoptassa meg e gyermeket, de nem szoptatta meg, es mondotta, nem lehet mulatnom,²⁹ mert estve vagyon, az Uram is meg haragszik, hanem recommendalt valami nagy sarga rosát, hogy abbul főzzenek fürdot es abban füröszzik meg a gyermeket, ugyan akkor maga fellől azt mondotta a Csordásne: bizony nem jarok en itten, hiszen nem vagyok en senkinek bolondgya, tudom mit akartok nékem, de nem lehet, azt is meg bántam, akit mondottam; azután pedig a Deutralis Csordásnet a Helység Had-nagya magához hivatta es meg fenyitette, hogy a gyermeket helyre allicsa, akkor el ment, a gyermeket meg szoptatta, a szoptatas után olly piszegessel volt a kis gyermek egész ejjel el menetelivel a Csordásnenak, mint ha meg vertek volna, ugy a Fatens Felesege bal csecsit is ott litiben el vette, estvere kelvén mint egy elő álomkor³⁰ megint el nem vette az annya csecsit a gyermek, hanem csak sirt, ritt, vigtíre az Annya azt mondgya: jaj, be rosszszul vagyok, mint ha szellyel szedték volna minden testemet, el kapta a Fatens Felesegetül a gyermeket, felvén, hogy el ejti, es a Fatens öleiben tartván, a kis gyermek hankodott, reszketett keziben, ugy, hogy ugyan recsegtének es ropogtanak a csontyai derekáb[a]; ad reliqua nihil.³¹

Melly p[rae]vio modo peragált magistratualis inquisitiot sub juramento nostro vighez vittük et solita solemnizatione kiis adtuk. Actum in poss[essio]ne Pthügy Die 8tava 8bris 1746.³²

T[ekin]t[e]tes Nemes Szabolcs Var[megyéne]k
Sub[stitut]us Szolga Biraja Hadas Fer[enc] m. p.
[vörös viaszba nyomott gyűrűspecst]

Azon T[ekintetes] N[emes] Szabolcs V[á]r[me]gye[ne]k
Or[dinari]us EsküTTYE JármY Ferencz m. p.
[vörös viaszba nyomott gyűrűspecst]

²⁹ Értsd: időznöm.

³⁰ Az álom, az alvás kezdete. Az elalvás utáni első idő. *Czuczor Gergely – Fogarasi János: A magyar nyelv szótára* 2. k. Pest, 1864. 223. o.

³¹ A többire [tudniillik a kérdőpontokra] semmit [sem vall].

³² Mely ily módon végbevitt hatósági vizsgálatot eskünk terhe alatt véghez vittük és a szokásos formában ki is adtuk. Kelt Prügy faluban 1746. október 8. napján.